

Borcsa János

Szilágyi Domokos Kézdivásárhelyt

Az írásunk címében foglalt helyhatározó Szilágyi Domokosnak a megnevezett helyszínen való szellemi jelenlétét lenne hivatva rögzíteni mindenekelőtt. Meg sem kísérelhetnénk az Ő esetében másfajta jelenlétről értekezni egyetlen meghatározott helyszínt illetően sem, amikor az egyik legfőbbre, a szülőföldre vonatkozóan is kijelentette egy alkalommal, hogy: „nincs is szülőföldem.” (*Nem létező szülőföld.* In. Utunk Évkönyv 1974)

Hogy a valóságban megesett-e a székely kisvárossal az, hogy Szilágyi Domokos mondjuk a Brassó–Sepsiszentgyörgy–berecki szárnyvasúton Kézdivásárhelyig vonatott egyedül vagy baráti társaságban, nem tudhatom, erre vonatkozó utalásra nem bukkantam. A Szilágyi Domokos földi vonulását közelről ismerők tehetnek erről valamást, vagy a jövőben élő életrajzírók deríthetik ki ezt. Az országot (kevésbé a nagyvilágot!) keresztül-kasul bebarangoló, útrakezéseiben a véletlenre sokat bízó költő esetében (Vö. Szilágyi István: „*Aztán kitágult a világ...*” in *A költő életei.* Bukarest, 1986) nagyon is elképzelhető lenne, hogy beigazolódjon a címben foglalt kijelentés tartalma a maga mindennapi vonatkozásában is. De most, ismételjük, nem kívánunk életrajzi nyomozásba kezdeni.

Szilágyi urbánus költő, de ami ennél is fontosabb: a József Attila-i „mindenséggel mérd magad”-elv egyik legkövetkezetesebb érvényre juttatója a második világháború utáni romániai magyar lírában. Ő az, aki tételesen is kimondta művészi és erkölcsi credóját, miszerint „*minden véges: megalkuvás.*” (*Bartók Amerikában*) A kisváros viszont mintha mindezeknek az elveknek az ellenkezőjére akarná rábírn az embert. Magánál Szilágyinál is találni – például magánleveleiben – kisvárosokra vonatkozó díszítő (!) jelzőket: „*változatlanul ronda*”, „*kies egy hely*” s így tovább. (in. *A költő életei.* Id. kiadás) Nem véletlen, hogy az alkotó ember ebből adódó konfliktusai mondhatni tipikusak. A *Bolyai János Vásárhelyütt* című Szilágyi-versből választott szakasszal példázhatjuk is a mondottakat:

*Kis szarka város, lábam nyomát
csókolni érdemtelen:
fojtó köldöksinóroddal végre
hagyj békét nekem!*

A Bolyai korabeli Marosvásárhely a géniusz számára nem is lehetett más (a régies helyhatározórag címbeli használata talán a kisvárosi megállt időt is idézi!), mint – a lírai hőssel szólva – „*szűk utcák, léptem szorítók*”, s ekként ítélve meg a körülményeket, a versbeli felkiáltás is indoklást nyer, az tudniillik, hogy „*ki mehet itt a fény felé?!*”

Túlzás nélkül állítható, hogy valamiféle teremő, alkotásra bíró energiaként élt sok helyütt és sokakban Szilágyi Domokos mind a nagy mőveket termő ezerkilencszázhatvanas-hetvenes években, mind halála után. Lírai hőséval, Bolyai Jánossal mondatja ki a költő különben az istenkáromlás-számba menő kijelentést is, hogy: „*Én – és jobban, mint ő! – teremtek.*” Nos, bizonyára ez a Szilágyi, a teremő költő volt jelen leghuzamosabb ideig Kézdivásárhely az 1970–80-as évek folyamán Boér Gézának köszönhetően, illetve járt-kelt vele együtt mint élő médiumban a városka utcáin-terein, kávéházaiban-vendéglőiben.

Boér Gézának a Szilágyival folytatott igen intenzív és tartós „párbeszéde” irodalomtörténeti dokumentuma a *teremtés csapdái* (sic!) című vers. Hosszú évekig dolgozott ezen a furcsa siratóéneken, saját minősítése szerint: kínversen. A keltezés szerint 1981 és 1986 között készült, de a költő életében nem, csupán posztumusz kötetében jelent meg, 1989 nyarán. A végóráit élő romániai diktatúrában ugye egy harminchetedik életévében távozó költőnek kijárt (!) a második verseskötet, amelynek anyaga jó fél évtizeddel előbb már a kiadóban volt, a tiltott művek listáját gyarapítván...

Szilágyi egyik verscímével játszva írta a kor- és pályatárs Szilágyi Júlia, hogy a költő a *Halál árnyékán* dolgozott mindig, Boér pedig éveken keresztül a halál gondolatával együtt kelt-feküdt, hogy úgymond *nehéz meghalni*, miközben egész életvitelével, önpusztító – hogy az általa kedvelt tipográfiai eljáráshoz folyamodjunk – *terápiával* például a véget igyekezett közelebb hozni önmagához. Csapdahelyzetben érezvén magát – de azt a nemzetrészt is, amelyhez való tartozását mélyen élte meg – idézte a teremő erejű Szilágyit. Az ő költészete és a Kányafőn befejezett élete rezonált igen nagy erővel Boér Gézában, aki középiskolai tanulmányai helyszínére, a szülőfalujához közeli Kézdivásárhelyre tért vissza 1975-ben fiatal költőként tanítani, a Babes–Bolyai Tudományegyetem oklevelével. Napi kapcsolata a szülőföld valóságával s az azzal való gondolati számvetés radikális következtetések levonására készítette Boért:

*agyak rejtekében
ha készült félőn itt valami
nem lett belőle
csak önretesz*

– s a vert váratat már be kell vallani

Míntha csak az idézett Szilágyi-vers hősének, Bolyainak a gondolatai (a fojtó köldök-zsinórról, a lépteket szorító szűk utcákról) köszönnének vissza a Boér-versben. A Boér-vers viszont teljes egészében tragikus hangoltságú, nyoma sincs benne iróniának, gógnak vagy hetykeségnek, mint Szilágyi Bolyait idéző versében, a súlyos „létleletek” megállapításában Boér kíméletlenül szőkimondó (lásd az önretesz metaforát!), s az önismeretigény fenntartásában a végsőkig következetes (önámítás helyett a vereségek beismerésére int).

Szilágyi volt az a költő Boér számára (Kányádi Sándor mellett), akit megidézett, akinek a világot illető kételyeit és fájdalmait mélyen magáévá tette, aki mértéket s életével-halálával költőmodellt jelentett. A Szilágyi-költészetben felvetett létkérdések és megfogalmazott gyötrő kételyek rendre megválaszolatlanok és megoldatlanok maradtak, Boér szavaival a „*sírköviülő*” kérdőjelek továbbra is fennállanak:

*miféle táj ez
mely véled nyugton aludva
sírköviülő kérdőjelekkel
tönkretesz*

A Boér-vers nyolc számozott egysége a hetedikről a nulladikig csökkenő sorrendben követi egymást, egy fordított irányú teremtésmítoszt idézve, mivel Szilágyi távoztával a költői látomás szerint mintegy a „visszateremtés” veszi kezdetét. Szilágyi hiánya, aki „sorsritmuson bicegve” tűnt el, istenverésnek fogható fel, de visszatérte sem hozna megváltást és vigaszt a teljes reményvesztettséget és nihilt hirdető Boér szerint, ugyanis „kész a csendbunker / ahol kotyvasztódik a semmi.” Egy ilyen, a létezésről alkotott negatív vízió kivetítése után következik aztán a vers befejező, nulladik egysége, amely a lírai alanynak a világgal és önmagával való végső számvetését tartalmazza:

*a térből válok ki
és számomra nem leSZ már iDő
utánam semmi nő
hisz a nincs lesz velem*

*suhanok seholba zuhanok
magamból kifosztott
űrsújtott nincstelen*

A teljes tagadást magukban hordozó szavaknak és mondatoknak mégis mintha valamiféle állítás, valamiféle pozitív értékelmutatás mondana ellent, amit az utolsó verssegység tipográfiailag rejt magában azzal, hogy egy-egy szó *sz* és *d* betűjét kiemeli a szerző, megidézvén az iniciálékkal Szilágyi Domokos szellemi jelenlétét Kézdivásárhelyt csakúgy, mint mindenütt, ahol az Ő műve befogadásra talál.